

# K sociologické analýze branného systému

Otázky branného systému naší společnosti se dostávají poprávu do popředí nejen pokud jde o opatření politickoorganizační, ale současně i pokud jde o společenskovo vědní analýzu této problematiky. Chci ve své stati přispět k postihu sociologické roviny této analýzy, jež bude zřejmě součástí celkového mezipodborového přístupu k věci.

**Z toho, že válka je svou podstatou součástí politiky, nevyplývá, že každá vládnoucí společenská třída přisuzuje válce ve své politice stejnou sociální funkci.**

Primát války v politice je zřejmý v období války za vedení ozbrojeného zápasu. Klasický militarismus v činnosti vládnoucího společenského subjektu motivuje válku jakožto rozhodující prostředek politiky i za stavu míru, za stavu, který je pro něho stavem neválky, stavem přípravy k příští válce. Této přípravě je podřizována především zahraniční poli-

tika. Ve vnitřní politické činnosti dochází k rozšiřování přípravné vojenské činnosti v celku společenské činnosti a ke koordinování ostatních společenských činností (ekonomických, vnitropolitických, kulturních, vědeckotechnických, ideologických) se zámysly této přípravné vojenské činnosti. Představitelé této přípravné vojenské činnosti získávají rozhodující pozice v činnosti vládnoucího společenského subjektu, vojenská elita je rozhodující složkou mocenské elity.

Údobí klasického militarismu patří ovšem do historické analýzy militarismu. Poválečný vývoj vojenství znesnadňuje rozbor soudobého moderního militarismu vzhledem k rozšiřování sféry vojenské činnosti ve společenské činnosti vůbec — způsobené jak podstatnými změnami v sociální funkci války, tak v tendencích sbližování a splývání přípravné vojenské činnosti s ostatními druhy společenské činnosti.

Zájmově potřebová motivace války jakožto prostředku politiky je diametrálně odlišná v činnosti socialistického společenského zřízení, považujícího válku za krajní prostředek politiky a usilujícího od vzniku své státní existence o vyloučení světové války jakožto prostředku k řešení mezinárodních sporů. Tato hypotéza má však v současnosti omezenou poznávací hodnotu, vzhledem k zájmově potřebové motivaci světové války jakožto prostředku politiky v činnosti vládnoucích společenských sil v ČLR.

**Závažným údobím pro analýzu uvedené motivace je období přechodu od stavu války do stavu míru, jakož i období bezprostředně před vznikem války.** V období přechodu uvedená motivace i samotná společenská činnost jsou smíšeným typem činnosti, při níž se „zmenšuje“ faktická vojenská činnost a „rozšiřuje“ společenská činnost stavu míru. Opačně tomu je v období bezprostředního ohrožení. Tendence neúměrného udržování faktické vojenské činnosti v období přechodu ke stavu míru v sobě obsahuje prvky militarismu. Za určité situace mohou tyto prvky existovat dlouhou, nepřiměřenou dobu.

Analýza uvedené motivace a společenské činnosti v současných společnostech socialistického typu si vyžaduje zkoumání vzájemných vztahů mezi činností vedoucích funkcionářů ozbrojených sil a činností vedoucích funkcionářů celospolečenských jakož i analýzu vztahů mezi institucí ozbrojených sil a stranickými institucemi při řízení a prosazování společenských zájmů a potřeb.

**Rozšiřování sféry vojenské činnosti je trvalý proces, který přímo zasahuje do sociálního systému současných vyspělých industriálních společností.**

Rozšíření sféry této činnosti se projevuje především tím, že celý komplex radikálních zásahů do sociálního systému společnosti, jež se za první a druhé světové války udal až po jejím vypuknutí — to znamená v jejím počátečním období, popřípadě v dalším období války — se trvale přesunul do předválečného stadia a stal

se trvalou součástí celospolečenské činnosti.

Tento přesun se týká jak opatření vojenskostrategických a vojenskooperačních, tak vojenskoekonomických, vojenskopolitických a sociálně psychologických.

Vzhledem k požadavkům soudobého vojenství dochází k rozšiřování vojenských institucí. Mám tím na mysli:

- vznik miličnických složek,
- vydělování ozbrojených sil pro přípravu obrany teritoria,
- rozšíření vojenských složek civilní obrany státu.

**Dochází k podstatné strukturální změně v systému obrany státu: vzniká celostátní a celospolečenský systém obrany státu.**

Tento branný systém je systémem, tak jak tuto kategorii vymezuje sociologie. Chování elementů tohoto systému je v zásadě determinováno jejich funkčním vztahem k celku a charakter celku v základní míře určuje z daného hlediska podstatné aspekty elementů.

**Za elementy tohoto branného systému, který je subsystémem sociálního systému společnosti jakožto celku, považují:**

- instituci ozbrojených sil (profesionálních, záložních, miličnických),
- teritoriální ozbrojené síly,
- civilní obranu,
- řídicí celospolečenské vojenské instituce ve stranickém a státním aparátu,
- pomocné a zabezpečovací složky.

V činnosti státních institucí (ekonomických, školských, zdravotnických, vědeckotechnických), v samotném mocenském státním aparátu se rozšiřuje vojenská činnost — resp. vojenská část jejich činnosti — oproti rozsahu této činnosti před druhou světovou válkou. Tato jejich vojenská činnost je vzhledem k zájmově potřebové orientaci jejich specifické společenské činnosti **disfunkční**, současně je však **eufunkční**, jakožto součást vojenské činnosti celospolečenské — a v tomto smyslu je vykonávána ve prospěch fungování branného systému společnosti.

Tato disfunkční-eufunkční činnost na-

byla výrazné institucionální podoby jak na úseku ekonomiky a školství, tak i na úseku státního mocenského aparátu.

Celospolečenská vojenská činnost však zahrnuje i činnost společenských organizací masových i zájmových. Vojenská přípravná činnost mezi příslušníky těchto institucí je značně rozsáhlejší, než tomu bylo v minulém období a nabyla výrazné institucionální podoby.

**Při analýze sociálně politických komponentů jakožto strukturotvorných prvků branného systému společnosti nebude pochopitelně možné ulpět jen na analýze motivace války, prováděné vládnoucím společenským subjektem.**

Povaha „vnitřních“ sociálně politických komponentů, utvářejících strukturu branného systému, je dána především sociálně politickou povahou sociálního systému, povahou státního a společenského zřízení. Můžeme-li charakterizovat sociální systém naší společnosti svou podstatou jakožto lidový neantagonistický systém přerůstající, pokud jde o podstatu státu, z diktatury proletariátu ve všelidový stát, je obrana tohoto státu obranou všeho lidu, obranou vlastního mocenského panství lidu, sebeobranou, obranou vlastní státní moci, vlastní státní a společenské organizace. Branný systém socialistického společenského zřízení má tudíž podstatně širší společenskou základnu, než branný systém buržoazního společenského zřízení.

Vzhledem k charakteru možné raketyvé jaderné války — ohrožující svými účinky nejen existenci jednotlivců, sociálních skupin, ale celých společenských tříd a celých státních útvarů — splývá v jedno individuální a společenské motivace společenské činnosti, daná společenským zájmem a potřebou uhájit jak individuální, tak celospolečenskou státní existenci. Zájem socialistické společnosti na uhájení existence každého jejího individuálního příslušníka je reálným sociálně politickým komponentem vzhledem k jednotě celospolečenského a individuálního existenčního zájmu — pochopitelně za exis-

tence rozporů, vlastních tomuto typu sociálního systému.

Jednota zájmově potřebové motivace vojenské činnosti v současném buržoazním sociálním systému je omezována existencí základních antagonistických rozporů v zájmech společenských tříd a sociálních skupin tohoto systému. To má velmi reálné a praktické důsledky v branném systému, omezující jeho činnost na profesionální činnosti patřících institucí s menším rozsahem činnosti individuálního subjektu jakožto aktivního subjektivního činitele tohoto systému.

„Disfunkční“ činnost masových a zájmových společenských organizací pro činnost branného systému jakožto celku má rozdílnou motivaci i kvantitativní rozsah v sociálním systému socialistickém a buržoazním. Sociálně politický komponent, jímž je socialistický demokratismus jakožto aktivní činnost individua v socialistickém sociálním systému, je výrazným komponentem právě branného systému. Rozsah činnosti individuí v branném systému je větší v našem typu sociálního systému, než tomu je v buržoazním sociálním systému.

Takové jsou východiskové hypotézy pro nezbytnou konkrétní socialistickou analýzu sociálně politických komponentů branného systému.

Řízení celého branného systému v naší společnosti je svěřeno centrálním stranickým orgánům vzhledem k jeho sociální funkci: branný systém zabezpečuje existenci našeho sociálního systému jako celku za stavu míru a utváří tak předpoklady pro to, aby se vůbec mohl rozvinout a převést naši společnost od socialismu do komunismu.

Pro koncepční řízení celého branného systému vytvořily stranické orgány příslušné centrální i teritoriální komise obrany, v jejichž čele stojí vedoucí straníční pracovníci toho kterého stupně.

**Růst operativy v řízení branného systému si zřejmě vyžádá další institucionální zabezpečení v legislativních a administrativních orgánech.**

Tendence rozšiřování vlivu soudobého vojenství v sociálním systému naší společnosti vytváří objektivní potřebu, aby se všechny státní instituce zabývaly v relativně větším rozsahu vojenskou činností ve vztahu k jejich činnosti mírové. Relace těchto proporcí bude podstatně rozdílná podle povahy dané instituce a podle činností, jež jsou jí v přípravné vojenské činnosti určeny. Nicméně tendence růstu vojenské činnosti v úhrnu celkové činnosti je očividná ve všech těchto institucích.

Vzájemné utváření proporcí těchto dvou typů činností je objektivně určováno celospolečenskou potřebou i celosociálními normami a direktivami. Konkrétní realizace vytváří konfliktní situace různého typu. Řešení těchto konfliktů závisí na celém úhrnu podmínek v činnosti společenského subjektu samotného a na utvářející se situaci ekonomické a zahraničně politické.

Značně rozdílně budou realizovat svou vojenskou činnost instituce v období zmírňování nebo naopak v období zosilování mezinárodní situace.

Relace těchto proporcí je prudce porušena za vyhlášení tzv. situace ohrožení státu. K jejímu radikálnímu zvratu pak dochází při zahájení války. Na průběh tohoto radikálního zvratu má vliv především typ války k níž dochází, jakož i způsob jejího zahájení a průběh jejího počátečního období.

Přesun procesů, dříve realizovaných až po zahájení války do předválečného stavu míru, zahrnuje celou populaci. Proces vta-hování celých národů do světových válek ve 20. století, jenž počal na začátku tohoto století, byl — vzhledem k charakteristickým rysům soudobé globální raketové jaderné války prakticky ukončen.

Za prvé světové války byly národy vta-hovány do války především dříve nezvyklým rozsahem mobilizace a průběžného povolávání záloh. Válečnou činností bylo přímo zasaženo obyvatelstvo přifrontových pásem. Zápolí se stává součástí válečného tábora.

Před druhou světovou válkou je novým

rysem vta-hování národů do válek, účast obyvatelstva v civilní obraně. Částečný přesun dříve válečných opatření do období před válkou zasahuje produktivní činnost podstatně většího počtu pracovníků v ekonomice, technice a zdravotnictví.

Za druhé světové války je přeměna ekonomiky, politiky i kultury válčících zemí pro potřeby fronty u hlavních válčících států naprostá. Hluboké zápolí protivníka je nejen jedním z hlavních strategických cílů ničení, ale v určitém rozsahu a za určitých podmínek se stává oblastí samotného ozbrojeného zápasu. Začíná proces stírání dosavadních podstatných odlišností mezi frontou a zápolím.

V podmínkách soudobého vojenství je civilní obyvatelstvo v produktivním věku začleňováno do procesu přípravy na vedení ozbrojeného zápasu především pro případ vzniku světové raketové jaderné války.

Příprava k vedení ozbrojeného zápasu za války se stala trvalou součástí činnosti pracovní síly, a to v jejím předproduktivním i v produktivním věku.

Zahrnuje celý systém všeobecného vzdělání, od základního až po vysokoškolské. I v období samotné profesionální činnosti dochází k dalšímu vzdělávání pracovníka nejen v jeho vlastní „mírové“ profesi, ale současně k další jeho přípravě jako vojenského specialisty. Proces sbližování profesionálních činností „mírových“ a „vojenských“ usnadňuje udržování speciální vojenské odbornosti ve větším počtu profesí, než tomu bylo dříve. Současně získání vojenskoodborné specializace v době základní vojenské přípravy má větší souvislosti s dalším civilním povoláním.

V rámci profesionální činnosti samotné je institucionálně vymezována, požadována a realizována činnost vyplývající ze začlenění pracovníka do systému obrany státu.

V rámci volného času je část zájmové činnosti věnována u určité části obyvatelstva činností, souvisejícím s jejich vojenskou odborností. V mimopracovní čin-

nosti vojáka z povolání i funkcionářů CO a funkcionářů SVAZARMU má výrazný rozsah branně výchovná činnost.

**Současný trend relací mírové a přípravné vojenské činnosti řídicích institucí států vykazuje růst proporce vojenské činnosti proti údobí před druhou světovou válkou.**

V údobí zostřeného mezinárodního napětí a za krizových situací dochází v tomto trendu k prudkým výkyvům ve prospěch vojenské činnosti.

Tento trend je v současných podmínkách přímo ovlivňován:

- potenciální funkcí světové raketové jaderné války,
- faktickými omezenými válkami.

Tento vliv poroste tak, jak roste vý-

znam omezené války jako prostředku k řešení základního třídního antagonismu dvou světových soustav v nynější epoše.

Daná relace mírové a přípravné vojenské činnosti je přímo ovlivňována tím, jakou váhu přisuzuje řídicí společenský subjekt ve své politice válce, jak rozsáhlým prostředkem politiky je pro něho válka.

Trend proporce mírové a vojenské činnosti řídicích institucí států je přímo ovlivňován koaličním charakterem souběžného vojenství. Proto se bude vykazovat výrazná specifika jednak u vedoucích raketových jaderných velmocí, jednak u jejich přímých a hlavních spojenců jednak u zemí mimo bloky a u zemí „třetího světa“.